PÄREIDEN JA PÄREKATON VALMISTUS

Pärepuiden valitseminen

Pärepuiksi valitaan pitkiä, suoria, hitaasti kasvaneita tiheäsyisiä puita, joiden oksisto on karsiutunut mahdollisimman ylös. Varmuus rungon syiden suoruudesta saadaan veistämällä pinnasta kirveellä laikka pois, jolloin niiden suunta tulee näkyviin. Puun latvaosaa ei kannata käyttää niiden oksaisuuden takia.

Puulaji on valittu alueellisesti. Yleisesti kuitenkin haapapärettä pidetään kestävimpänä ja juuri haapa on vaikuttanut päreiden höyläyksen kehittymiseen, koska haavasta on vaikea saada tasalaatuista pärettä kiskomalla. Korpikuuset eli pienioksaiset kartiokuuset ovat kestävää päreainesta. Myös kostealla kangasmaalla kasvanut mänty on lujaa pärepuuta.

Valittaessa haapa pärepuuksi on sen rungossa mahdollisesti esiintyvä syiden kiertyminen tarkastettava ennen höyläämistä. Haapapärekaton etenemää eli suomusta ei saa tehdä liian suureksi, koska muuten näkyviin jäävä päreen terä käpertyy kuivuessaan. Nousu olikin vanhoissa katoissa korkeintaan 75–100 mm.

Perimätiedon mukaan havupuut kaadetaan keskitalvella alakuun eli laskevan kuun aikaan ja lehtipuut yläkuun eli nousevan kuun aikaan. Kaatokuukausi oli yleensä maaliskuu.

Rungon käsitteleminen

Tukit kuoritaan ja katkotaan pölkyiksi kevättalvella juuri ennen höyläämistä. Pölkyt on valittava niin, että mukaan tulee mahdollisimman vähän oksia. Pölkyt katkotaan 40–50 cm:n mittaiseksi kunkin paikkakunnan kattamistavan mukaan.

Katkottuja pölkkyjä ei saa jättää kuivumaan aurinkoon, koska päät halkeavat kuivuessaan. Kuivamaan päässeitä pölkkyjä ei voi höylätä.

Päreet merkitään höyläämisen jälkeen kastamalla pärenippujen päät väriaineeseen. Merkintä kannattaa tehdä päreiden yläpäähän, jolloin se jää piiloon seuraavan pärerivin alle. Tällä varmistetaan päreiden asettuminen katolle oikeinpäin, myötäsukaan.

Päreiden höyläämineni

Päreet höylätään yleensä kevätahavalla tuoreesta, sulaneesta ja kuoritusta puusta. Jotta päreistä ei tulisi liian leveitä, on työstettävää puuta välillä käännettävä. Yleensä käytetään menetelmää, jossa pölkkyä käännetään 120 astetta, jolloin jäljelle jää kolmikulmainen sydän. Tätä kuivaa sydänosaa ei höylätä, vaan se käytetään polttopuuksi.

Onnistuneen höyläyksen takaa terävä terä ja oikea terän kulma. Jos terän kulma on väärä, ei höyläys luista ja terä tylsyy nopeasti. Höyläysnopeus vaikuttaa päreen laatuun. Vanhat höyläääjät sanovatkin, mitä hitaampi höylä, sen parempi päre. Samoin jos päreet höylätään liian jyrkkään kulmaan, syntyy paljon katkennutta solukkoa. Tällainen päre katkeaa helposti.

Hyvän päreen paksuus on 3,5–4 mm ja leveys korkeintaan 125 mm.

Päreiden säilytys

Höylätyt päreet sidotaan esimerkiksi n.75 kappaleen nippuihin, jolloin niiden liikutteleminen on vaivatonta. Niput kasataan auringolta suojattuun paikkaan odottamaan kattamista. Kuivunut päre halkeaa helposti naulattaessa. Vanhoja päreitä voidaan käyttää hyvin esim. vanhan katon paikkaamiseen. Tällöin päreitä liotetaan ensin vedessä niin kauan, että niiden joustavuus palautuu.

Veteen voidaan lisätä suolaa (0,5 % liuos). Myös tervavedessä liottaminen on mahdollista.

Pärekaton teko

Työvaiheet:

- Vanhan pärekatteen purkaminen
- Lahovaurioiden korjaaminen aluskatteessa
- Lappeiden oikaisu ja ristimittojen tarkastus
- Räystäiden teko
- Pärerivin etenemän säätö kampalaudoilla
- Kampalautojen käyttö linjalaudan nostossa
- Harjalaudat, tuulilaudat sekä tuulilautojen reunalaudat

Vanhan pärekatteen purkaminen sujuu helpoiten tasakärkisellä rautalapiolla. Tällöin suurin osa ruostuneista nauloistakin katkeaa. Jos lape on suuri, kannattaa purkaa vain pieni osa pärettä kerrallaan, niin vältytään suurien peitteiden käytöltä, jotka repeilevät naulankantoihin.

Aluslaudoituksen kunto tarkastetaan ja lahonneet ruodelaudat vaihdetaan uusiin.

Jos katteessa on ollut päätylaudat, naulataan ne kiinni ruoteisiin, noin tuuman korkeammalle kuin aluslaudoituksen pinta.

Kattaminen aloitetaan räystäältä, johon naulataan päreitä noin metrin välein kupera puoli alaspäin.

Näiden päreiden varaan asennetaan linjalauta noin yhden tuuman päähän räystään reunalaudasta.

Tämä tuuma muodostaa katteelle ns. tippanokan.

Linjalaudan tukipäreet naulataan pärenauloilla (1,7x51 tai 1,2x45mm galvanoimaton) niin, että puolet ulottuu räystään ulkopuolelle. Linjalauta tuetaan paikoilleen kampalaudoilla.

Kun linjalauta on asennettu suoraan, sidotaan linjalauta kampalaudoilla paikoilleen. Kampalautoja tarvitaan noin kolmen metrin välein.

Seuraavaksi asennetaan puolikkaat päreet vieri viereen toisiinsa kiinni ja naulataan reunasta aluslaudoitukseen. Nämä keskeltä katkaistut päreet asennetaan selälleen kovera puoli ylöspäin.

Naulattaessa on pidettävä huoli, että päreen terä ja kärki ovat tiukasti kiinni linjalaudassa.

Näiden päreiden päälle asennetaan joko 3/4 tai kokonaiset päreet limittäin. Päreet limitetään toistensa päälle noin neljänneksen leveydestään.

Nämä päreet, kuten kaikki seuraavatkin pärerivit asennetaan kupera puoli ylöspäin. Naulaus tapahtuu siten, että naularivi jää seuraavan pärekerroksen alle. Naulankannan on jäätävä hiukan koholle, koska liian tiukka naulaus halkaisee päreen.

Kun on saavutettu toinen reuna, lähdetään taas sieltä tulemaan takaisin päin jälleen limittäen päreitä noin neljänneksen päällekkäin. Limityssuunta vaihtuu siis joka pärerivillä.

Kun latomisessa on päästy reunaan, nostetaan linjalautaa yhden pykälän verran. Lautaa nostettaessa on varmistettava että se on paikoillaan kampalautojen varassa. Samoin on huolehdittava siitä, ettei päreen kärki pääse naulatessa linjalaudan alle.

Kattamista jatketaan harjalle asti, jonne asennetaan lyhennetyt päreet.

Kun molemmat lappeet on saatu valmiiksi, naulataan viimeksi harjalle harjalaudat. Räystäiden reunojen päälle asennetaan tuulilaudat. Tuulilautojen käyttöä on mietittävä tarkkaan, koska ne keräävät kaiken roskan ja pitävät näin katteen märkänä ja ovat näin ollen arkoja lahovaurioille.

3-kertaiseen katteeseen menee n.100 pärettä / m^2

4-kertaiseen katteeseen menee n. 125pärettä / m^2

Eräillä paikkakunnilla päreet ladottiin kokoajan samaan suuntaan. Sitä pidettiin kauniimpana katteena ja etenkin rannikkoseuduilla huomioitiin tuulensuunta katetta tehdessä. Tällöin tuuli ei päässyt riepomaan kattoa ja päreet pysyivät paremmin katolla.

Valmiin pärekaton käsittely

Tulta vastaan on koetettu etsiä keinoja. Käytettyjä keinoja ovat mm. käsittely silikaatilla, booraksilla, kitkeräsuolalla tai rautavihtrillillä. Myös tervausta ja sen päälle sirotetulla hiekalla on pyritty vähentämään katteen syttymisherkkyyttä. Tällä toimenpiteellä on pyritty jatkamaan myös katteen ikää. Ratkaisevimmin ikään vaikuttaa kuitenkin pärepuun valinta ja työskentelymenetelmät. Kiskottu päre kestää kolminkertaisen iän höyläpäreeseen verrattuna. Höyläpäreestä tehty kate kestää olosuhteista riippuen 15–25 vuotta. Edellytyksenä pärekatteen kestävyydelle on säännöllinen huolto. Yleisesti käytettyjä menetelmiä ovat punamultakäsittely, savisively tai sively tervavedellä (tervankusi).

Pärekaton hoito

Pärekatteen paikkaus tulee kysymykseen, kun katteeseen on syntynyt reikä esim. oksan putoamisen seurauksena. Paikkaus suoritetaan vanhoilla yli jääneillä päreillä. Vuotavalta osalta poistetaan tarvittava määrä päreitä, alusruodituksen kunto tarkistetaan ja vanhat naulat poistetaan. Vanhoja paikkauspäreitä käytettäessä liotetaan niitä vedessä noin vuorokausi. Päreet naulataan yksitellen kiinni aluslaudoitukseen. Viimeiset päreet työnnetään vanhojen päreiden alle ja ne naulataan varovasti vanhojen päreiden päällipuolen läpi.

Vanhat päreet vaurioituvat herkästi, joten katolla on liikuttava varoen.

Pärekaton kestävyyteen vaikuttaa myös auringonvalo, jolla on rasittava ja rapauttava vaikutus päreen pintaan. Mikäli pärekate sijaitsee puiden ympäröimänä, on huolehdittava katon puhdistuksesta neulasista ja lehdistä. Nämä pitävät katteen kosteana jatkuvasti ja sammaloittavat katon ja edesauttavat sen lahoamista.